

Fördelningspolitik vid skiljevägen?

Det förefaller i dag finnas en bred politisk enighet om att marginalskatten måste sänkas inom ett mycket stort inkomstintervall. Skälen härtill är många och goda. Den nuvarande nivån på marginalskatten i "vanliga" inkomstlägen hotar att förstöra ekonomins effektivitet och tillväxtförmåga genom att i hög grad eliminera de ekonomiska incitamenten till utbildning, avancemang, flyttning etc. Den minskar också drastiskt möjligheterna till stabiliseringspolitiskt acceptabla avtalsuppgörelser mellan arbetsmarknadens parter. Det är dessutom – som Gunnar Myrdal så kraftfullt framhäver i sin artikel – ytterst tveksamt om de på papperet höga skattesatserna har någon faktisk omfördelningseffekt sedan hänsyn tagits till alla möjligheter att genom olika avdrag sänka den deklarerade nettoinkomsten.

Det finns alltså goda skäl att sänka marginalskatterna. Kanske rentav så goda att det finns anledning att följa Myrdals förslag att förvandla inkomstskatten till en rent proportionell skatt eller till och med att slopa den helt. Nu ska man naturligtvis inte tillskriva våra politiker och deras förvaltningar den grad av navigationskonst som vore nödvändig för att i en enda gir vända hela den tunga skattesutan. Men när en kursomläggning nu ändå förefaller bli ett faktum skulle man önska att detta tillfälle togs i akt för en bredare debatt kring fördelningspolitikens framtida utformning. En hög grad av progressivitet i inkomstskatten har ju trots allt kommit att betraktas som en hörnsten i svensk fördelningspolitik. Innebär en reell sänkning av marginalskatterna att vi nu låter effektivitets- och tillväxtmålen ta överhanden över fördelningsmålet? Innebär det att vi slår till reträtt vad de fördelningspolitiska ambitionerna beträffar?

Svaret på de frågorna beror rimligen på vad vi allmänt ser som fördelningspolitikens ambitioner och möjligheter. Vi traskar här på okänd mark. Det finns i landet en gammal ämbetsmannaaktig tradition till regelbunden översyn av politikens *funktionsområden*: vi ser över skattepolitiken, biståndspolitik, utbildningspolitiken, bostadspolitik etc. I samtliga fall hävdas att politiken ifråga skall främja rättvisa, effektivitet, tillväxt, stabilitet, osv. Någon gång skulle man önska att limpan skars på andra ledden. Som hittills enda exempel på försök till sådant snitt framstår den särskilda näringspolitiska delegation, som Thorbjörn Fälldin hann tillsätta innan det parlamentariska underlaget vek under hans fötter. Delegationen – vars yttrande framläggs först efter årsskiftet – förefaller ha fattat sin uppgift så, att effektivitets- och tillväxtmålen ställs i centrum, och att skattepolitik, näringspolitik, utbildningspolitik, bostadspolitik, etc granskas ur enbart detta perspektiv. Desto större borde anledningen ha varit att samtidigt tillsätta en parallell delegation med uppgift att genomföra en total översyn av fördelningspolitikens mål och medel. Ett gemensamt framläggande av bägge delegationernas yttranden kunde ha vidgat det politiska beslutsunderlaget väsentligt på bekostnad av tyckande och slagord.

I avsaknad av en sådan totalöversyn känner jag mig fri att här framföra ett par egna synpunkter på fördelningspolitikens mål och medel. Den första gäller svårigheten att fastställa målen i fördelningpolitiken. Det finns åtminstone tre radikalt olika synsätt på ursprunget till de fördelningspolitiska strävandena. För det första vad vi kan kalla det *naivt etiska*: fördelningspolitikens mål dikteras av högre moraliska normer om solidaritet och rättvisa som ligger fast nedlagda i människans psyke. Det andra synsättet kan vi kalla det *cyniskt politiska*: fördelningspolitiken bestäms av de dominerande politiska koalitioner strävan att sko sig på väljarminoritetens bekostnad. Det tredje synsättet kan kallas det *instrumentella*: fördelningspolitikens mål är att skapa en tillräckligt bred solidaritet kring samhällsinstitutionerna för att långsiktigt säkra det övergripande målet — samhällets fortbestånd.

Personligen är jag benägen att se den faktiskt förda fördelningspolitiken som härledd ur en kombination av de två senare synsätten. På något annat sätt förefaller det svårt att förklara åtminstone två egenheter i den förda politiken. Dels solidaritetens internationella gränser: om det faktiskt vore ren och skär omsorg om vår nästa det gällde, så borde vi väl koncentrera oss på att uppnå ett maximalt produktionsresultat inom landet, och sedan inrikta vår skatte-, bistånds-, invandrings- och handelspolitik helt på att lindra de värsta lidandena hos världens svältande miljoner? Dels solidaritetens nationella gränser: en gigantisk omfördelning av köpkraft mellan stora medborgargrupper sker idag långt ovanför huvudet på inhemska minoriteter som befinner sig på en väsentligt lägre nivå av mänsklig välfärd. Fysiskt och mentalt handikappade, socialt utslagna, sexuellt avvikande, kriminellt belastade, knarkare, alkoholister . . . , det finns många grupper som faktiskt lider nöd i välfärden, men från vilka samhället vänder sig bort i mer eller mindre uttalat ointresse. Dessa exempel torde räcka för att fastslå att det naivt etiska synsättet är obrukligt för att bestämma de fördelningspolitiska målen, men att härleda en operationell fördelningspolitik ur de två senare synsätten är inte gjort i en handvändning.

Min andra reflexion gäller den lätthet med vilken effektiva fördelningspolitiska medel låter sig fastställas, om det bara gällde att tillämpa den politiska retorikens naivt etiska argument ("ta från de rika och ge till de fattiga") på de stora samhällsgrupperna i Sverige. Exempelvis skulle man kunna börja med att eliminera de stora källor till systematisk inkomstomfördelning i "fel" riktning, som finns nedlagda i bostads-, utbildnings- och jordbrukspolitiken. Ingen svävar längre i okunnighet om att mångmiljardbelopp idag slussas från hyresgäster (som enligt Sandelin och Södersten 1972-75 betalade 43 mdr för sitt boende) till småhusägare (som enligt samma källa tjänade 28 mdr på sitt boende under samma period). Rättvisa i boendet skulle kunna omsättas i praktiken genom bostads-, kredit- och skattepolitiken om bara det politiska kuraget finnes.

Att högutbildade genomsnittligt lever på högre välfärdsnivå än lågutbildade är kanske tveksamt om nettolivslönen används som måttstock. Där emot torde detta vara obestridligt, om ett välfärdsbegrepp som inkluderar valfrihet, arbetsmiljö och arbetstillfredsställelse används. Därför skulle sannolikt minskat samhällsstöd till utbildning och studerande ha en otvetydigt positiv fördelningseffekt. Genom fri undervisning, subventionerade studie-

lån, studiebidrag och andra studiesociala åtgärder omfördelar samhället idag stora resurser till dem som på sikt kommer att tillhöra välfärdspyramidens topp.

Som Sune Håkansson påpekar, innebär dagens jordbrukspolitik att staten tar stora belopp ur hushållens matkonton och förvandlar dem till kapitalvinster för ägarna av jordbruksmark. En övergång till renodlad lågprislinje i jordbrukspolitiken skulle i viss utsträckning kunna råda bot på detta problem.

Andra sätt att på allvar ta itu med de stora ekonomiska olikheterna i samhället kan – som Myrdal påpekar – vara en höjning av förmögenhets-skatten (gärna kombinerad med sparstimulerande åtgärder för att neutralisera effekten på hushållssparandet), och en drastisk skärpning av beskattningen vid arv och gåva.

Så inte behöver en sänkning av marginals-katten innebära något avkall på åtminstone de naivt etiska fördelningspolitiska ambitionerna, om bara viljan och kuraget att ta itu med de verkliga problemen finns där. Men ett samlat konkret angrepp på de fördelningsmässigt ömma punkterna i vårt samhälle skulle naturligtvis drastiskt minska möjligheterna att göra till intet förpliktiga politiska uttalanden om rättvisa och solidaritet. Det skulle tvinga våra politiker till obehaget att på vissa punkter ta strid med välartikulerade och effektivt organiserade resursstarka grupper i samhället.

Sune Håkansson